

УДК 633.196:631.03:631.6(833)

**КРАЩІ СОРТИ СОЇ ЗА ГОСПОДАРСЬКО –
ВАЖЛИВИМИ ОЗНАКАМИ ДЛЯ УМОВ
ЗРОШЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ**

Т.Ю.Марченко, кандидат сільськогосподарських наук

В.В.Клубук, здобувач

Інститут землеробства південного регіону УААН, м.Херсон

Вступ. Жодна рослина у світі не може виробити за сто днів стільки олії і білку, скільки дає соя, жодна рослина не може конкурувати з нею за кількістю вироблюваних з неї продуктів [3].

Загальносвітове споживання сої щорічно росте. Обумовлено це величезним попитом на сою і соєві продукти на світовому ринку, а також стабільною ціною протягом останніх років.

Посівні площі цієї культури у світі перевищують 52 млн.га. Найбільші площі під соєю в США (26-28 млн.га), Бразилії (10 млн.га), Китаї (близько 8 млн.га) [1].

В Україні спостерігається підвищений інтерес до цієї культури, і явно намітилася тенденція по збільшенню її виробництва не тільки як цінної продовольчої і фуражної культури, а як кращого попередника для зернових колосових. А це, у свою чергу, має потребу в створенні і впровадженні у виробництво нових, більш врожайних сортів, стійких до екстремальних факторів навколишнього середовища [5].

Для того, щоб успішно вирощувати сою, необхідно вести підбір сортів за агробіологічними властивостями з огляду, в першу чергу, на вегетаційний період, врожайність зерна, стійкість до хвороб і вилягання.

Матеріали і методика досліджень. Польові досліди проводили протягом 1997-2003 р. на полях Інституту землеробства південного регіону (м.Херсон, Україна) у селекційній сівозміні. Попередник — озима пшениця. Ділянка колекційного розплідника — дворядна, площею 5,0 м², без повторень. У конкурсному сортовипробуванні — ділянка площею 22 м², повторність чотириразова. Стандарти — дуже скоростиглий Юг 30 (національний стандарт), скоростиглий Юг 40, середньоскоростиглий Витязь 50 (національний стандарт) — висівалися по відповідних групах стиглості.

У дослідженнях використовували методики польового досвіду [2], керувалися міжнародним класифікатором [6], методичними вказівками [4].

Результати досліджень. Кожен сорт має свої агробіологічні властивості, які треба враховувати в умовах виробництва — це тривалість вегетаційного періоду, терміни дозрівання, висота рослин, висота закладки нижніх бобів, стійкість до хвороб і вилягання і т.д.

Вихідний матеріал сої значно розрізнявся за проявом адаптивних і продуктивних властивостей. Найбільш перспективними для подальшої селекційної роботи з комплексу господарсько-цінних ознак і властивостей виявилися сортозразки дуже скоростиглої групи – Юг 30, Соер 2-95, Соер 3; у групі скоростиглих – Юг 40, Мрія, Фаетон, Аркадія одеська (Україна), середньоскоростиглі – Витязь 50, S-1346, OS-87-3; середньостиглі- Деймос, Stine 1480. За окремими елементами структури рослин і продуктивності виділилися сорти і сортозразки різних груп стиглості: Побужанка, Харківська 116, Харківська 57, Харків'янка, Київська 91, Іванка, Сонячна, Успіх, Крепиш, Чайка, УНІОЗ-1, ВНІМК 9186, Колубар, Evans, Provar, Stine 1480, Stine 0350, CM-158.

Аналіз сортовипробування за низку років (1997-2003) показує, що дуже скоростиглі сортозразки Юг 30, 1188(6)95 залежно від умов вологозабезпеченості ґрунту в період вегетації забезпечують врожай зерна на рівні 20-30 ц/га, дозрівають у другій половині серпня та в умовах зрошення є надійними попередниками для озимої пшениці.

Лінія 1188(6)95 характеризується ультраскоростиглістю, вегетаційний період за ряд років у середньому 85 днів, що на 4-6 дні коротше, ніж у національного стандарту Юг 30. За врожайністю зерна сорт майже не поступається стандартіві, врожай його в середньому був на рівні 21,3 ц/га.

Лінія 1188(6)95 з 2004 року проходить державне сортовипробування під назвою Діона.

Сорт Діона можна віднести до сортів сої харчового напрямку, тому що сорт має жовте зерно, невеликий рубчик білого кольору, відсоток шкірки щодо зерна мінімальний, зерно швидко вбирає воду, набрякає і розварюється.

У цій групі стиглості необхідно відзначити сорт Фаетон селекції Інституту землеробства південного регіону.

Сорт Фаетон має врожайність зерна 26-30 ц/га, що на 4-5 ц/га вище, ніж національний стандарт Юг 30. Вегетаційний період на 5-7 днів більше, ніж у сорту Юг 30. Сорт Фаетон стійкий до враження хворобами і до вилягання. Крім того, вміст у зерні білка

за роки досліджень — 36-39%, олії — 19,0-21,1%.

Короткий вегетаційний період дозволяє успішно вирощувати ці сорти як у післяукісних, так і в післяжнивних посівах, при цьому одержуючи врожай зерна на рівні 20-23 ц/га.

У групі середньоранніх і середньостиглих сортів за роки досліджень жоден із сортів за врожайністю зерна не мав істотної переваги над стандартом Юг 40, Витязь 50, але сорти Аркадія одеська, Сонячна, Аполлон при однаковій врожайності зерна дозрівали на 4-5 днів раніше стандарту Юг 40. При цьому сорти Аркадія одеська й Аполлон відрізнялися найбільш високою стійкістю до вилягання в своїй групі стиглості, що в умовах зрошення має велике значення. Сильно вилягали сорти селекції Інституту рослинництва (м.Харків, Україна) — Харківська 708, Харківська 709, і американський пізньостиглий сорт Хардин 91 (4,5-5,9 балів). У групі середньостиглих сортів більш високою стійкістю до вилягання характеризувалися сорти Деймос і Агаси. Середньоранні сорти Аркадія одеська, Юг 40, Аполлон при середній врожайності зерна 30-33 ц/га в більшості років можуть бути попередниками для озимих культур.

Середньостиглі сорти Витязь 50, Деймос, 1052(5)96 дозрівають у другій половині вересня й в оптимальних умовах вологозабезпечення ґрунту (при зрошенні) забезпечують врожай зерна на рівні 30-40 ц/га.

Упровадження випадкових сортів сої, як правило, не дає бажаних результатів, до того ж часто ускладнюється насінницька робота. Деякі господарства Херсонщини віддають перевагу трансгенним сортам американської селекції, стійким до “Раундапу”. І вивчення їх у конкурсному сортовипробуванні в Інституті землеробства південного регіону показало, що жоден з них за врожайністю зерна не мав переваги перед сортами Витязь 50, Деймос. Крім того більшість з них дозрівали на 8-15 днів пізніше, ніж національний стандарт Витязь 50. Терміни дозрівання мають велике значення навіть для півдня України, оскільки впливають на можливість вчасно зібрати якісне зерно без додаткової досушки.

Перевага пізньостиглих сортів сої, вирощуваних на півдні України, у тому, що вони здатні дати максимальний врожай за 145-160 днів, але їхнє досягання припадає на кінець жовтня і листопад, коли погодні умови найчастіше бувають несприятливими. Так, осінь 2002 року була дощовою, не давала можливості зібрати пізньостиглі сорти сої, а це у більшості випадків сорти закордонної селекції. Господарства понесли великі витрати, а одержали неякісне зерно. Тому ефективність вирощування сої сильно залежить від правильного підбору сортів для конкретних ґрунтово-кліматичних умов.

Висновки. Для півдня України в господарствах краще вирощувати сорти різних груп спілості.

Середньостиглі Витязь 50, Деймос, а також середньоранні сорти Юг 40, Аполлон, Аркадія одеська. При оптимальному поливному режимі ці сорти здатні забезпечити врожай зерна на рівні 30-40 ц/га. Вегетаційний період цих сортів не повинний перевищувати 130 днів.

Короткий вегетаційний період сортів Венера 30, Юг 30, Фаєтон забезпечує можливість пізніх посівів через неможливість своєчасної підготовки поля. Посівам під час вегетації може нанести велику шкоду град, після чого пересіви можливо зробити тільки скоростиглими сортами. Ці сорти успішно можна вирощувати як у післяукісних, так і в післяжнивних посівах, одержуючи врожай зерна на рівні 20-23 ц/га.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабіч А.О. Сучасне виробництво і використання сої. – К.: Урожай, 1993. – 432 с.
2. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта. – М.: Колос. – 1979. – 416 с.
3. Золотницький В.А. Соя на Дальнем Востоке. – Хабаровское кн.из-во, 1962. – 248 с.
4. Методические указания по проведению полевых агротехнических опытов с соей и наблюдения в них. – Краснодар, 1983. – 10 с.
5. Михайлов В.Г. Селекція сої в Україні // Вісник аграрної науки. – 2000. – №12. – С.33-35.
6. Широкий унифицированный классификатор СЭВ и международный классификатор СЭВ рода *Glycine L.* Ленинград, 1981. – 41 с.